

sok és feltárások. 491—562. p. 94 ábra.) A román főváros és a Duna közti síkságon régebben — 1928—1948 között — történeti ásatások eredményeit foglalja össze a szerző. Figyelmet érdemelnek az újabb kőkori Gumelnița- és Boian-kultúrához tartozó edények, antropomorf csontfaragványok, agyag-időlok és állatszobrocskák, valamint egy lapos Bányabükk-típusú rézbalta.

D. Tudor: Inscriptiū romane inedite din Oltenia și Dobrogea. (Olténiai és dobrudzsai kiadatlan római feliratok. 563—624. p. 37 ábra.) A bukaresti régészeti múzeum 1946-ban — 40 évvel Tocilescu katalogizálása után — újra leltárba vette a gazdag kőtárat. 575 latin feliratú kőből 165 kiadatlan, ezek fölött tart szemlét ezúttal a szerző. A feliratok egy részénél nem állapítható meg a pontos lelőhely, de többségük valószínűleg Olténiából és Dobrudzsából való. Figyelemre méltó egy Tomi-ból származó építáfium, melyet a cohors I. Lusitanorum-ban szolgált veteranus emlékére emeltek, továbbá egy díszes Hercules-oltár.

N. Gostar: Studii epigrafice. (Felirat-tanulmányok. 625—642. p. 2 ábra.) Ismert Hunyad megyei római feliratok új olvasatát nyújtja. A Fodor András, Neigebaur, Ackner és Müller, valamint Mommsen által is publikált zámi felirat (CIL III. 1486.) megfejtése után több Zamosius (Szamosközy)-féle meghamisított feliratot igyekszik helyreigazítani, majd a Téglás Gábortól 1910-ben publikált díszes márványtábla helyes kiegészítését adja a szerző.

B. Mitrea—Z. Székely: Tezaurul monetar de la Fotoș și pătrunderea comercială romană în Estul Daciei în secolul I. î. e. n. (A fotosmartonosi éremleletek és a római kereskedelem kiterjedése Kelet-Dáciában az i. e. I. században. 643—683. p. 4 ábra.) Az 1952-ben előkerült, eredetileg 280 darabot tartalmazó kincslelet 271 ezüsterme azzal a dák edénnyel együtt, melybe a kincset rejtették, a sepsiszentgyörgyi múzeumba került. Az érmekek zöme Róma városban verődött, 21 darab az i. e. II. századból, a többi i. e. 102—i. u. 14 közötti évekből való. A szerzők bemutatják a köztársasági római éremleletek erdélyi elterjedési térképét, kitérnek a dákoknak a rómaiakkal való kereskedelmi kapcsolatára, a gazdasági érintkezések fokozódására, valamint a szarmata-jazig betörések időpontjára vonatkozó adatokra.

M. Rusu: Cercetări arheologice la Gilău. (A gyalui régészeti kutatások. 685—716. p. 13 ábra, 3 tábla.) A gyalui volt Rákóczi-kastély körüli kutatások római castrum nyomaira vezettek. A próbaásatások során egy földvár, majd az erre épült kőből emelt castrum falai kerültek elő. Az erőd a II. század második felére, esetleg a III. század elejére keltezhető. A jellegtelen római vaszeszközökön, helyi kerámiájú edénytöredékeken kívül az ásatás legértékesebb lelet-tárgya a 164-ből való, jól olvasható, alig sérült katonai elbocsátó okmány, ez a 15. ismert dáciai diploma. A gyalui diploma behatóbb ismertetését, történeti jelentőségének, nyelvi sajátosságainak meghatározását ez ásatási jelentés keretein belül I. I. Russu adta.

A tartalmas anyagközléseket és fontos régészeti s történeti adalékokat egybefogó tanulmánykötet megjelenése a magyar régészeti több korszakára nézve is nyereséget jelent. Rámutat ez a kötet több helyen is — különösen D. Popescu tanulmányaiban — a román és magyar kutatási eredmények kölcsönös felhasználásának fontosságára, a régészek személyes érintkezésének vitaindító és probléma-megoldó szerepére, így az e tekintetben kezdeményezésnek számító 1955. évi budapesti régészeti konferencia jelentőségére is.

Jakabffy Imre

R. Pittioni, Urgeschichte des österreichischen Raumes. Franz Deuticke, Wien 1954. 854 lap, 536 kép, 12 térkép.

Pittioni monumentális összefoglaló műve hézagpótló és alapvető nemcsak az osztrák, hanem a szomszédos területek — így Magyarország — őskori kutatása

számára is. Sok éve érezzük egy ilyen sokrétű, Ausztria valamennyi régészeti műveltségét felölelő könyv hiányát. A bécsi medence a Duna és Morva völgyének találkozási területe s egyben a nyugatról területünk felé haladó kulturális és népi áramlatok fontos csomópontja. Részletes ismerete elengedhetetlen a hazai területen jelentkező nagyon is bőséges nyugati—északnyugati jelenségek értékeléséhez. Be kell vallanunk, hogy ezzel a „nyugati kapuval” eddig elég keveset foglalkoztunk. A különféle osztrák kiadványokban, és folyóiratokban szétszórót közlemények az összefoglaló jellegű magyar tanulmányokban — már természetüknél fogva is — kevés kivétellel alig kaptak helyet. (Annál bővebben nyúltak viszont a monográfikus feldolgozásokban gazdag cseh—morva területek értékes, de mégis távolabbi párhuzamaihoz.) Pedig nyilvánvaló, hogy a nyugati kapcsolatok tanulmányozásánál a közvetlenül szomszédos s ráadásul leletekben is igen gazdag terület a fontosabb. P. könyve nyomán módunk lesz ezután nézeteinket e szempont szerint számos vonatkozásban revideálni.

P. összefoglalásában új, közöletlen anyagot alig hoz. Megjelent tanulmányokra épít, azokat foglalja rendszerbe. Csak példaként hadd említsük meg, hogy a szerző újszólván valamennyi korábbi művét majdnem teljes képanyaggal átvette, de hasonlót mondhatunk számos más lényeges osztrák publikációról is. Ezzel felment bennünket a már végtelen folyamám duzzadt kisebb-nagyobb folyóiratok időt rabló átböngészésétől. Személyesen csak néhány nagyobb monográfia anyagából merít, melyek ismerete különben is elkerülhetetlen. Végeredményben megállapíthatjuk, hogy P. könyve néhány korábbi monográfiával kiegészítve teljes képet nyújt az osztrák őskorról.

Meglepő s számunkra idegen a könyv beosztása. A paleolitikum és mezolitikum leleteit „Lithikum”, a neolitikumot és eneolitikumot „Keramikum”, végül a bronzkortól a római hódításig terjedő részt „Metallikum” néven foglalja egységbe. Utóbbi „korai” (bronzkor és Hallstatt A—B.) „középső” (java Hallstatt C—D.) és „késői” (La Tène kultúra) szakaszra osztja. Nem akarunk itt e terminológián vitázni, de úgy látjuk, számos korlátja van s nem hisszük, hogy gyökeret fog verni.

A továbbiakban elsősorban azt vizsgáljuk, mit jelent kutatásunk számára P. műve, miben egészíti ki ismereteinket, s mit látunk hazai anyagunk alapján más-képpen.

A nagy terjedelmű *paleolith* összefoglalást itt mellőzük azzal a megjegyzéssel, hogy a löszpaleolitikum és mezolitikum kutatása nagy lépésekkel haladt Ausztriában előre, sőt elérkezett a neolitikummal való összeköttetés határáig.

A „dunai világ” *vonaldíszes és zselizi kultúrák* anyaga minden ponton hasznosan egészíti ki hazai ismereteinket, de lényeges újat nem jelent. A szalagdíszes kört Ausztriában és Morvaországban felváltó *festett kerámiájú délkelet-európai műveltséggel* kapcsolatban le kell szögeznünk, hogy az nem „Tisza kultúra”, mint ahogy Tompa nevezte, hanem egy új népi és kulturális hullám, melynek hazai megfelelőjére a legalkalmasabb a *lengyeli kultúra* elnevezés. Kapcsolatukat P. röviden érinti is. A meglehetősen nagy és szép anyag eredet szempontjából kétségtelenül azonos a mi festett kerámikás csoportjainkkal, de azoktól elszigetelődve számos önálló sajáttságot nyer, melyek — főleg későbbi szakaszában — részben el is határolják a hazai anyagtól.

A mediterrán eredetű festett kerámikát a Kárpát-medencétől északra és keletre az ún. „nordikus” hullám váltja fel. Így a következőkben P. is a „*nordikus világgal*” foglalkozik. Alapjaiban nem tudunk azonban egyetérteni P.-vel az új kultúrák eredetkérdésében. P. kitart a nagy-német iskola régi értelmezése mellett, mely a nordikus kultúrákat az észak-európai neolitikumból vezeti le. Ez az elmélet ma már mindenképpen túlhaladott s helyében a régészeti és időrendileg egyaránt helytálló keleti eredet kell elfogadnunk. Mindez természetesen nem jelenti azt, mintha Észak-Németország területe nem játszott volna fontos szerepet e keleti kultúraáramlat egye-

európai csoportjainak kialakulásában és szétválásában, de csakis ilyen értelemben nevezhetők kisugárzásai Ausztria területén „nordikusnak”. Egyet kell viszont értenünk P. véleményével, hogy az indoeurópai néptörzsek feltűnését keresi az új jelenségek hátterében.

Ami a részleteket illeti, mindjárt a legkorábbi nordikus hullám kérdésében lényegesen eltér a véleményünk. A *retzi típusról* helyesen állapítja meg P., hogy a Trichterbecher kultúra (szerintünk talán Baalberg-el is keveredett) legdélibb kisugárzása. Önmagában az is helyes, hogy a másik koranordikus lelőhely *Neusiedel am See* anyaga a Walternienburg—Bernburg csoporttal hozható kapcsolatba (ha nem is legdélibb előfordulása, mint P. írja). Időrendileg azonban még nagyjából sem párhuzamosíthatók, mint P. teszi. A retzi típus korábbi; bár nem hiszük, hogy okvetlenül megelőzi a badeni kultúrát, de ahhoz időben meglehetősen közel áll, talán párhuzamos is vele (vö. a dunántúli péceli anyagban jelentkező tölcseösszárj [Trichterbecher] fazekakkal). A neusiedeli típus azonban biztosan a badeni kultúra után jelenik meg, mégpedig nemcsak a Fertő tó vidékén, hanem az egész magyar Dunántúlon, ahol eddig kb. 15 lelőhelyen követi közvetlenül a péceli kultúrát s még mintegy további 10 helyen önállóan tűnik fel.

Mindez természetesen számos új kérdést vet fel. A retzi hatás is talán jelentősebb, mint hiszük, mert Szlovákiában és Észak-Magyarországon egyre több helyen mutatható ki. E kérdés azonban nálunk is tisztázatlan. Igen valószínű P.-nek az a feltevése, mely a *Mondsee csoportot* a retzi csoporttal kapcsolja össze.

Ma már valószínű, hogy a hazai zóki kultúra nálunk alakul ki, mégpedig a neusiedeli típusból (számos lelőhelyen szinte észrevétlenül megy át egymásba a két típus), s úgy tűnik, hogy a *Pölschals—Strappelkogel csoport* az, amely az összeköttetést s egyben bizonyos rokonságot a vučedol—zóki és Mondsee, egyébként is rokon kultúrák között megteremtí.

Nem érthetünk egyet P.-nek a *badeni kultúráról* alkotott felfogásával sem. Szerinte ez a kultúra a „java nordikus” hullámhoz tartozna, mely bizonyos, eléggé ködös, „Duna-vidéki” elemekre épülne. A legutóbbi magyar kutatások (Banner) tisztázták a péceli kultúra eredetkérdését. Benne a legutolsó, az egész Kárpát-medencére kiterjedő délkelet-európai kulturális hullámat kell látnunk, mely egyáltalában nem valami bizonytalan „Duna-vidéki” alapokra, hanem a hasonlóan délkelet-európai eredetű bodrogkeresztúri és jordansmühli kultúrára épül. Mindebből nem következik, hogy a badeni kultúrában valami szilárd népi egységet látunk (sőt az eltérő temetkezési ritusú zónák épp az ellenkezőjét mutatják), viszont egységesnek tartjuk mégis azon az alapon, hogy úgy a kultúra, mint az azt hordozó emberek többsége mediterrán eredetű. Nyilvánvaló, hogy az előretörő „nordikus” csoportokkal Ausztria területén legnagyobb az érintkezése (Retz, Trichterbecher), ez azonban semmiképp nem engedi meg, hogy a „nordikus” kultúrák közé soroljuk. Ami a kultúra időrendjét illeti erre már fentebb kitértünk.

A *vučedoli kultúra*, mint az eddigi kutatásokban általában. P.-nél is kissé a levegőben lóg. Az eddigi publikációk saját területük vučedoli típusú anyagának összeállításánál elsősorban a jól ismert Vučedol, Sarvas stb. lelőhelyek már kialakult, sőt késői leletanyagát vették alapul s így állt elő az a már majdnem kómius helyzet, hogy e kultúra Duna-vidéki emlékménye legalább kétharmadrészt talpas tálakra korlátozódott, melyekhez csak itt-ott járult valami kevés, de soha alaposabban figyelembe nem vett díszítetlen kísérőanyag. A dunántúli kísérőanyag összegyűjtése s a legutóbbi szlovákiai ásatások (Čaka, Čenkov) végre túlszegtettek ezen a mélyponton. Több-kevesebb biztonsággal mondhatjuk, hogy e kultúra hazai formakínese a neusiedeli típusnak megfelelő, de természetesen sokkal többrétűbb, erős déli befolyású anyagból a Dunántúlon alakult ki. Itt veszi át a hamvasztást is a péceli kultúrától, s talán a mészbetét alkalmazását is. Innen terjed tovább a környező területekre, a Dráva—Száva köze, sőt Itália felé is. Az ausztriai leletek (éppúgy, mint a szlovákiaiak)

a vučedoli kultúra korai szakaszába tartoznak. Időben, éppúgy, mint nálunk, párhuzamosak a harangedények kultúrájával. P. szerint ugyan megelőznék a harangedények kultúráját, de ha ennek P. könyvében szereplő elterjedési térképét a Willvonseder által összeállított vučedoli lelőhelyekkel összevetjük, világossá válik, hogy települési tömbjeik kikerültek egymást. Nálunk ugyanez a helyzet, s az egykorúságot éppúgy bizonyítják a keveredések, mint Ausztriában.

A *harangedények kultúrájának* ausztriai anyaga is nagyon jelentős számunkra. Míg a korábbi évtizedekben Ausztria területén alig ismerték e kultúrát, ma 16 lelőhely szép anyagával kell számolnunk. A régebbi, sőt újabb hazai kutatás is hajlandó volt a hazai harangedények kultúráját éppen az osztrák anyag elenyészőben csekély volta miatt a cseh-morva területek felől bevándoroltnak. Megerősíteni látszott e véleményt a tőköli temető kettős, hamvasztásos és csontvázás ritusa, melyet nálunk jellemző sajátágnak néztek s melyhez összefüggéseket cseh és morva területen találtak (igaz, elenyésző számban). Mindehhez járul még az egyes hazai hamvasztásos, harangedényt is tartalmazó, urnasírokban jelentkező amphora-urna típus, melyet — jobb híján — a cseh-morva zsinédgészes kultúra egyes díszítetlen amphoráival hoztak kapcsolatba.

A jelenlegi ausztriai leletek alapján ezzel a felfogással valószínűleg le kell számolnunk. A harangedények kultúrája hazánkba való beköltözésének egyedüli reálisnak tűnő útvonala a Duna mentén lehetett. Tény, hogy Bajorországtól a bécsi medencéig egyelőre hiányzanak az összekötő szálak, de ugyanúgy hiányoznak onnan Budapest környékéig is. E kultúra terjedésében különben sines folytonossági vonal, gócekat, központokat alakít ki. Ausztriai sírjai csontvázások, éppúgy mint egész Nyugat-Európában s éppúgy mint a tőköli temetőnek abban a részében, melyből a legtöbb sajátos harangedény előkerült. (Csontvázasan temetkeznek még ausztriai fiatalabb szakasza, a Ragelsburg—Oggau—Loretto csoport is.) A hamvasztást az amphoraurnákkal együtt nálunk a protovučedoli és vučedoli kultúrák népével keveredve veszi át a kultúra később, felbomló szakaszába (tőköli 2. temetőrész, Budakalász, Békásmegeyer stb.), s azzal ötvöződve alakítja ki a nagyrévi kultúrát.

A legfiatalabb „nordikus” hullámot Ausztriában az ún. *Einzelgrab kultúra* alkotja. P. ezt egy idősebb s egy fiatalabb szakaszra bontja, de az összefüggés a kettő között számunkra nem teljesen világos. Hazai kutatásunk számára egyébként is a fiatalabb szakasz az érdekes, a *Guntramsdorf—Drassburg típus* (hajdan Litzenkeramik). A bemutatott anyagból alig kétséges, hogy ez a kisapostagi kultúra egyenes elődjének tekinthető. Nálunk ez az anyag (ill. hozzá nagyon hasonló) a Kis-Alföldön s a Dunántúl belsejében a Balaton környékén jelentkezik. A korai bronzkor második felében a Dunáig tör előre, ahol a nagyrévi kultúrát felváltva s valahol áttérve a hamvasztásra, kisapostagi kultúrává alakul. Sajnos, a jelenlegi ausztriai és nyugat-magyarországi kutatás alapján még nem látjuk tisztán sem egymáshoz, sem a környező kultúrákhoz való viszonyukat. P. a vučedoli és harangedény kultúra közé sorolja időrendileg, ezt azonban egyáltalában nem látjuk bizonyítottnak.

A harangedény kultúrából, azonos területen, szervesen nő ki Ausztriában a *Ragelsburg—Oggau—Loretto csoport* (a mi Oka—sarródi csoportunk). A hazai kutatás ebben előaunjetitzi elemeket is vélt látni, míg P. síkraszáll az egyenes harangedény-leszármazás mellett. Nyilvánvaló, hogy a konvergenciákat a harangedény-kultúra cseh—morvaországi azonos továbbfejlődése és átmenete az aunjetitzi kultúrába okozza.

A *Wieselburg csoport* (gátai kultúra) követné az előzőt a Fertő tó vidékén. Előzménye itt a késői harangedény kultúrában kívül minden bizonnyal a Guntramsdorf—Drassburg csoport, melyek P. szerint is részben egyidejűek, sőt az utóbbi szerintünk talán túl is éli az előbbit. P. tagadja azt az elgondolást, hogy a Wieselburg csoport az aunjetitzi kultúra Dunától délre átnyúló változata lenne, s kialakulásában helyi alapokon keleti tényezőkkal számol. A helyi alapot a két előbb említett csoport

képezné, míg a keleti elemek terén hasonló magyar és külföldi nézeteket követve egészen a perjámosi kultúráig hajlandó nyúlni. E kérdésben véleményünk ismét nem egyezhet. Kétségtelen a helyi hatás (főként a Guntramsdorf—Drassburg elemek), de nem döntő. Az összes korábbi véleményekkel szemben tagadjuk a keleti kapcsolatokat is. A wieselburg—gátai kultúrát (hasonlóan az *Unterwölbing* csoporthoz) az aunjetitzi kultúra legdélibb elágazásának tartjuk. Ezt bizonyítja a temetkezés módja, kivétel nélkül az összes fémtípusok és a kerámiának jelentős része, mely semmi mással, mint az aunjetitzi kultúrával nem hozható kapcsolatba. Az aunjetitzi tömbtől való eltéréseket az idegen szubsztrátum és az elvált vonalként szereplő Duna magyarázza. Tehát ez a kultúra nem azonos az aunjetitzi kultúrával, de összes szomszédai közül ahhoz áll legközelebb, alapjellegét éppen ez az összefüggés adja s nem a helyi maradványokat tükröző eltérések.

A Wieselburg csoportot a *Haloms'ros kultúra* morva—osztrák változata váltja fel az egész bécsi medencében s ez alkotja a terület középső bronzkorát. A kultúra Ausztriában alaposan fel van dolgozva, így itt részletesebben nem méltatjuk. P. is viszonylag keveset foglalokzik vele. A legújabb anyaggyűjtések fényénél ma már igazolódott az a feltevés, hogy e kultúra nem áll meg a Fertő vidékén, hanem mélyen behatol a Dunántúl belsőjébe. Az osztrák és hazai anyag úgyyszólván az utolsó darabig egyezik. A hazai középső bronzkor végén (Ausztriában ez a középső-bronzkor 2. fele) a Duna-könyvtől és a Köröstől délre eső területeken előtti egész Magyarországot s a hazai késő-bronzkor alapját képezi. E második szakasz emlékménye is szorosan rokon a kultúra ausztriai 2. szakaszával, de természetesen jelentős helyi elemeket is vesz fel, mint pl. az urnatemetkezést.

A Hallstatt A. időszakot kitöltő *Baierdorf—Velvitiz kultúra* osztrák formájában nálunk csak az ország legnyugatibb csücskében jelentkeznek. Az egyébként rokon kultúrára mlát ez esetben Szlovákián keresztül jut el a Duna-mellékre.

A Hallstatt B. *stillfriedi csoport* (a morva podoli kultúra) követi az előzőt Ausztriában. Bár minden bizonnyal helyes P. megállapítása, hogy erős szálak fűzik az előző korszakhoz, mégis hangsúlyoznunk kell, hogy a bécsi medence a badeni kultúra óta most először kerül ismét szorosabb kapcsolatba a magyar alföld kultúrájával. A stillfriedi korszakban fellépő egyes fémtípusok, mint a zablák és a lőszerszámok, egy hatalmas kelet-európai kultúrvilág legnyugatibb jelenségeiként könyvelhetők el.

A *késői Hallstatt kor* (C—D.) Ausztria legjobban feldolgozott s legismertebb korszaka. P. összefoglalása méltó a hatalmas és szép anyaghoz, átfogó képet fest az egész korszakról. Sajnos, ez a mi legkevésbé feldolgozott területünk.

A *Statzendorf—Gemeinlebern csoport* nagy telepei és tumulusai nálunk még feldolgozásra várnak. Bár teljesen azonos kultúrjelenségeket tapasztalunk, mint Kelet-Ausztriában, mégis úgy látszik, hogy olyanféle északi, középső és déli csoportokat, mint a *Berhardsthal*, *Gemeinlebern* és *Wies*, nálunk egyelőre bajos lenne megkülönböztetni. A jelenleg ismert gazdag és sokrétű anyagban ugyanis mindhárom csoport elemei kimutathatók.

Ami a hazai és osztrák *La Tène-kultúra* kapcsolatait illeti, ezzel a hazai irodalomban elég gyakran találkozunk s így nem térünk ki rá. Mindössze azt jegyezzük meg, hogy P., mint elismert *La Tène*-kutató, ezúttal is kitétt magáért, s szép összefoglalásának ismerete elengedhetetlen azok számára, akik a közép-európai *La Tène*-kultúrával foglalkoznak.

A könyv technikailag szép kivitelű. Klisői kissé sötétek s sokszor jobbák is lehetnének. De e téren nincs mit egymás szemére vetnünk. Zavaró, hogy a régibb helyi közlemények tábláit változtatás nélkül veszi át s így pl. egyszer korai-bronzkori környezetben vonaldíszes edényt, máskor késő-bronzkori tárgyakat látunk együtt. Ezen ilyen nagyszabású munkában okvetlenül segíteni kellett volna.

Végezetül e nagyon fontos könyvet megegyeszer a hazai őskorkutatók alapos figyelmébe ajánljuk, mint közös dunavidéki régészeti problémáink egyik alapvető fontosságú összegezését.

Bóna István

E. Werth, Grabstock, Hacke und Pflug. Versuch einer Entstehungsgeschichte des Landbaues. Ludwigsburg, 1954. 435 lap, 25 térkép, 231 szövegközi kép.

A szerző a földművelés történetét és eszközeinek fejlődését vázolja fenti munkájában. Eredményeit az élő néprajzi anyagra alapozza. Bevezetőjében E. Hahnra támaszkodva hangoztatja, hogy a „kapás” (Hackbau) és az ekés földművelés nem jelent egymást követő fejlődési fokozatot, hanem területileg egymás mellett és egy időben meglévő művelési módok.

Első fejezeteiben a „kapás” művelés területi elterjedését vizsgálja és megállapítja, hogy a trópusi vidékeken alkot övezetet. Ezt az övezetet négy csoportra osztja (trópusi Afrika, Délkelet-Ázsia, Óceánia és Amerika). A délkelet-ázsiai és amerikai „kapás” művelés centrumait nem tartja egymástól függetleneknek és az Óceánon keresztül érvényesülő közvetlen kapcsolatokra gondol. Ezt igazolja az a megfigyelés, hogy a „kapás” műveléssel összefüggő sok kultúrjelenség annyira egységes az egész kapás övezetben, hogy ezek egymástól függetlenül nem fejlődhetek. A „kapás” művelés eszköze az ásóbot, vagy a „kapa”. A művelés női munka. Gabonatermesztés eredetileg nincs. A kapás művelés övezetében a főtermények a gumósnövények. Az állattenyésztés csak kis állatokra szorítkozik (juh, kecske stb.). A fejlődés központja India.

Részletesen foglalkozik a szerző az ekés műveléssel és a vele kapcsolatos kultúrjelenségekkel. Az ekés művelés kiinduló pontja Északnyugat-India, de fő elterjedési területe a mérsékelt égöv. Az ekés műveléshez a nagy állattartás kapcsolódik. Itt fejlődnek ki a „magas kultúrák”. A „kapás” műveléssel szemben jelentős a gabonatermesztés. Ha a „kapás” művelés területén mégis előfordul a nagy állattartás és gabonatermesztés, az már az ekés kultúrák befolyására történik.

Részletesen, sokszor szellemesen magyarázza a nomád pásztorkodás kialakulását. Ez nem önálló fokozat a vadász—gyűjtögető és ekés földművelést folytató életmód között, hanem az ekés földművelésből előálló külön gazdálkodási forma, melynek létrejötté éghajlati okokkal kapcsolatos. Keletkezése az ekés parasztság havasi legelőgazdálkodásában keresendő.

Igen tekintélyes részt foglal el a munkában a földművelő eszközök technikai leírása, elterjedése és fejlődésük kutatása. Az ásóbotot nem a „kapás” művelés idején találták fel, már előzőleg a vadász és gyűjtögető életmódban is használtak volt. Átmenet ez a fegyver és szerszám között. A balták, „kapák” nyelezési módjából igen messzemenő következtetéseket von le, amikor ezeket meghatározott kultúrcentrumokhoz köti. Még anyagjogi, illetve apajogú társadalmakra is következtet ilyen alapon. A különböző ekéket típusok és elterjedésük alapján négy nagy csoportba és egyúttal kultúrcentrumokba is osztja. Az eketípusok elterjedéséhez köti a különböző természetű gabonafajták megjelenését.

Nagy részletességgel végzi az összehasonlító munkát a földműveléssel együtt járó kultúrjelenségek és eszközkészítési technikák között. A jelenségeket és technikákat, jellegzetességeik alapján, igyekszik mindig meghatározott centrumhoz kötni. Kategorikusan megállapítja pl., hogy a vadász—gyűjtögető népek csak kerek kunyhókat emelnek, a földművelők négyzeteket. Eszerint a mezolitikum vadász—gyűjtögető szakaszában csak kerek épületeket kell találnunk. Mint említettem, kitér az élet sokrétű jelenségeinek vizsgálatára. Fazekasság, alkoholos italok, szövés—fonás, építkezés, kereskedelem, közlekedés és eszközei stb. mind benne szerepelnek abban a rendszerben, amit könyvében felállít. A természet növények eredetével kapcsolatban Vavilov gén-centrumaival megegyező lokalizálást állapít meg. Ugyan-